

Asia: VN/24081/2023-OM-49

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia.

Pyydettyinä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Yleiset huomiot

Kuten Suomen Asianajajat on jo aikaisemmin oikeusministeriön asiaa koskevasta arviomuistiosta OM 2024:42 lausueessaan todennut, varmuusvankeuden käyttöönotto voi olla perusteltu toimi äärimmäisen vaarallisiksi arvioitujen rikoksentekijöiden kohdalla. Tällainen sääntely edellyttää kuitenkin erityisen tarkkaa oikeusvaltioperiaatteesta seuraavien vaatimusten ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan varmuusvankeuden käyttöönottoa sekä muutoksia yhdistelmärangeistuksen soveltamisalaan ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn. Suomen Asianajajien mielestä esitystä ei ole kaikilta osin riittävästi perusteltu. Vaikka ehdotuksen toimenpiteillä voidaan puuttua merkittävästi henkilön vapauteen, ei perus- ja ihmisoikeuksia ole tästä näkökulmasta huomioitu riittävästi.

Riskiarvioiden epävarmuus ja oikeusturvaongelmat

Kuten esityksessä tuodaan esille, vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi on aina jossain määrin epävarmaa. Väkivallan ennustaminen yksilötasolla on haastavaa, ja epävarmuutta liittyy sekä matalan että korkean väkivaltariskin ennustettavuuteen. Tämä vaikuttaa suoraan arvioitavan henkilön oikeusturvaan. Tulevaisuudessa mahdollisesti realisoituvan vaarallisuuden arvioinnille onkin asetettava selkeät metodit ja vaatimukset. Tästä syystä Suomen Asianajajat pitää tärkeänä vielä arvioida sitä, onko riskiarvioinnille mahdollista ainakin varmuusvankeudesta päätettäessä asettaa korkeampia ja standardisoituja kriteereitä.

Kuten esityksessä tuodaan esille, väkivaltariskiarvion laatiminen on työlästä ja resursseja vaativaa. Mikäli sääntelyuudistusten myötä riskiarvioiden määrä tulisi entisestään kasvamaan, hidastaisi se jo nyt kuormittunutta järjestelmää. Tämä heikentää osaltaan vapautensa menettäneen oikeusturvaa. Oikeuspsykiatrisia tutkimuspaikkoja ja vankiloiden valvontajärjestelmiä on vahvistettava, jotta riskinarvioinnit voidaan toteuttaa laadukkaasti ja varmuusvankeuden aikana saavutetaan varmuusvankeudelle asetetut tavoitteet.

Yhdistelmärangeistuksen soveltamisalan laajentaminen

Yhdistelmärangeistus on alun perin tarkoitettu sovellettavaksi tapauksissa, joissa vastaajalla on jo ennestään vakava rikoshistoria. Suomen Asianajajien näkemys on, että yhdistelmärangeistuksen soveltamisalan laajentaminen ensi kertaa tuomittaviin muuttaisi koko seuraamuksen luonnetta. Jos yhdistelmärangeistuksen rinnalle lisäksi luodaan vielä ankarampi seuraamus, varmuusvankeus, voi myös yhdistelmärangeistuksesta esityksen myötä tulla seuraamus, jonka päättymisajankohta ei ole siihen tuomitulle tiedossa.

Suomen Asianajajat kiinnittää huomiota siihen, että varmuusvankeuteen määräämistä koskeva hakemus on mahdollista tehdä niinkin myöhään kuin vain kuusi kuukautta ennen yhdistelmärangeistuksen vankeusajan päättymistä. Tuomitun oikeusturvan kannalta tämä on kestämatöntä, etenkin kun huomioidaan, että esityksen mukaan poikkeustilanteissa tuomittu

suorittaisi yhdistelmärankaistusta edelleen vankeusajan päätyttyä, mikäli varmuusvankeutta koskevan asian käsittely olisi tuolloin kesken joko hovioikeudessa tai muutoksenhakuasteessa. Suomen Asianajajat katsoo, että hakemus varmuusvankeudesta on ratkaistava yhdistelmävankeuden aikana.

Esityksessä on esitetty muutoksia myös elinkautisvangin vapauttamista koskevaan menettelyyn. Ehdotuksen mukaan varmuusvankeudesta ja elinkautisvankeudesta vapauttamista koskevat menettelyt olisivat lopulta hyvin yhdenmukaiset keskenään. Suomen Asianajajien näkemyksen mukaan tähän liittyy ongelmia.

Ehdotuksessa vapauttamiselle asetetut kriteerit korostavat riskiarvion merkitystä. Sekä elinkautiseen vankeuteen tuomitun että varmuusvankeutta suorittavan vangin vapautuminen voi estyä riskiarviossa arvioitun riskin vuoksi. Tämä voi johtaa siihen, että elinkautisen ja varmuusvankeuden välinen ero kaventuu. Tämä on ongelmallista, koska siinä missä elinkautinen vankeus on rangaistus tehdystä rikoksesta, perustuu varmuusvankeus arvioon tulevaisuudessa mahdollisesti konkretisoituvasta riskistä. Käytännössä ehdotettu vapauttamismenettely voi johtaa huomattavan pitkiin vapaudenmenetyksiin.

Vielä todetaan, että varmuusvankeus merkitsee voimakkainta mahdollista puuttumista yksilön henkilökohtaiseen vapauteen tilanteessa, jossa henkilöä ei epäillä, eikä hän ole syylistynyt uuteen rikokseen. Tältä osin esitysluonnoksessa ei vielä ole tehty tarpeeksi kattavaa ihmisoikeusnäkökulmasta lähtevää arviointia koskien etenkin varmuusvankeuteen määrittämistä ja siitä ehdonalaiseen vankeuteen vapautumista koskevaa menettelyä. Vaikka ehdotusten tarkoituksena onkin suojella yhteiskuntaa vaarallisten rikoksentekijöiden edustamalta uhalta, on silti tärkeää kohdella rangaistusta suorittavia henkilöitä ennen kaikkea oikeussubjekteina eikä vain potentiaalisina vaaran lähteinä. Tämä korostuu entisestään tilanteissa, joissa henkilöä koskevan riskiarvion lopputulos on epävarma.

Enne Heidi
Suomen Asianajajat